

Денисенко Г.Г.

**Друга світова війна в пам'ятках.
(З історії охорони пам'яток воєнної історії)**

Друга світова та її складова — Велика Вітчизняна війна — належать до найважливіших подій, які визначили розвиток світової історії в другій половині XX ст. Велика Вітчизняна війна була найтяжчою і найжорстокішою для українського народу, її смертоносний вал двічі прокотився по українській землі. Протягом 40 місяців — з 22 червня 1941 р. по 28 жовтня 1944 р. — Україна була найважливішим театром воєнних дій. На території України відбулася майже половина стратегічних операцій, проведених за роки Великої Вітчизняної війни. Навколо України “точиться добра половина усієї світової війни”, — зазначав у щоденнику О. Довженко¹. Дії регулярних військ на українському театрі воєнних дій поєднувалися зі збройною підпільно-партизанською боротьбою як радянського, так і суто національного характеру. Український народ ціною неймовірних втрат у виснажливій та кровопролитній боротьбі відстояв свою землю від поневолення німецькими загарбниками.

Серед багатьох проблем Великої Вітчизняної війни увагу дослідників привертає тема увічнення подій та охорони історико-культурної спадщини воєнної доби. В фундаментальних працях радянських істориків, численних монографіях, присвячених Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу, пов'язаній відбудові питання охорони історико-культурної спадщини воєнного періоду практично не розглядалися. Духовне життя населення в роки війни, втрати українського народу в культурній сфері, створення меморіальних музеїв, участь населення у благоустрої поховань радянських воїнів — предмет дослідження М. Коваля. Спорудження пам'яток на братських могилах у повоєнні роки відображені в публікаціях В. Волковинського і Є. Шаталіної, В. Жабокрицького. В 60-80-ті рр. з'явилися наукові розвідки В. Акуленка, Г. Мултих, Ю. Омель-

чення, де питання охорони пам'яток в роки Великої Вітчизняної війни зайняли пріоритетне місце. Охорона і збереження пам'яток воєнної історії в контексті дослідження історико-культурної спадщини українського народу висвітлюється в роботах В. Войналовича, В. Горбика, Г. Денисенко, С. Кота. Значний внесок у вивчення актуальних проблем охорони і збереження пам'яток України, увічнення подій Великої Вітчизняної війни зробив академік П. Тронько².

Воєнна історія України зафіксована в документах і спогадах, відображена у фільмах і художніх творах, численних пам'ятках історії та культури. Кожна пам'ятка історії та культури виступає не лише як історичний документ, що дозволяє відтворити ті або інші сторони матеріального буття суспільства, але вже своїм існування є незаперечним історичним фактом. Пам'ятки Великої Вітчизняної війни впливають на почуття, емоції людини, поєднують наукові, популяризаторські та патріотично-виховні функції. Пам'яткам і пам'ятним місцям воєнної історії належить чільне місце у відтворенні історичної пам'яті народу. Матеріалізуючи минуле, вони єднають в один ланцюг різні покоління, забезпечуючи наступність патріотичних традицій.

Останнім часом певної корекції зазнали концептуальні підходи щодо дослідження пам'яток Другої світової і Великої Вітчизняної війни. Складна і багатопланова тема зачіпає велике коло науково-теоретичних, методологічних, суспільно-політичних, моральних аспектів. Розширення хронологічних і географічних меж воєнних дій, пов'язаних з Україною і участю українців у Другій світовій війні (1939–1945 рр.), об'єктивний, виважений підхід до висвітлення національно-визвольних змагань в роки війни, долі радянських воїнів, що опинилися у ворожому оточенні, військовополонених, жертв нацизму дозволило значно розширити коло пам'яток воєнної історії. Відхід від нашарувань і стереотипів, прийомів міфологізації і гіпертрофованої героїзації, які домінували в радянській історіографії, висвітлення білих плям із залученням широкого кола архівних джерел, сучасного історіографічного доробку, позбавлення дослідниками партійно-політичної заан-

гажованості дозволив об'єктивно і неупереджено проаналізувати події, які відображають пам'ятки воєнної доби. Саме такими підходами керуються авторські колективи при підготовці фундаментального видання — Зводу пам'яток історії та культури України, в якому пам'ятки воєнної історії становлять найчисленнішу групу — понад 73 тис.

Основну частину серед них складають братські та одиничні поховання радянських воїнів, партизанів, підпільників, вояків ОУН–УПА, жертв фашизму, пам'ятні місця бойових дій, місця розташування концтаборів, гетто, масових страт радянських людей, в тому числі військовополонених, обеліски, пам'ятні знаки, зразки зброї та воєнної техніки, що збереглися, а також встановлені на честь воєнних подій, меморіальні будинки, пов'язані з життям і діяльністю видатних військових діячів, оборонні та військово-інженерні споруди, меморіальні комплекси³.

В більшості своїй це автентичні пам'ятки, які віддзеркалюють події війни, і, в багатьох випадках, являються єдиним джерелом, що дозволяє реконструювати їх хід. Доволі складним і неоднозначним є проблема німецьких поховань періоду Великої Вітчизняної війни. Сучасні зміни у світовому просторі та міждержавних стосунках створили нові цивілізовані підходи у цьому питанні, коли визначальним принципом повинні стати примирення та прощення. Поховання іноземних воїнів мають стати предметом турботи не лише країни, громадяни якої знайшли свій останній притулок в українській землі, але й населення України⁴.

Проблеми впорядкування поховань радянських воїнів, їх охорони постали в ході війни. Постановою ДКО від 1 квітня 1942 р. відповідальність за стан братських могил воїнів і командирів Червоної армії покладалася на Військові ради фронтів і армій⁵.

Після визволення території від нацистських окупантів серед інших заходів, пов'язаних з відбудовою народного господарства, піднімалися і питання охорони поховань радянських воїнів і партизанів, їх впорядкування. Постанова РНК УРСР і ЦК КП(б)У від 1 квітня 1944 р. “Про благоустрій могил і увіч-

нення пам'яті воїнів, які загинули в боях за визволення і незалежність Радянської Батьківщини” сприяла значному розширенню цієї роботи. Згідно з нею місцеві органи влади, партійні, комсомольські організації мали взяти на облік та занести до Книги Пам'яті України всі військові цвинтарі, братські та одиничні могили загиблих воїнів⁶.

Питання про увічнення пам'яті загиблих воїнів, партизанів знаходились в полі зору державних і партійних органів і у повоєнні роки. Постановою Раднаркому СРСР від 18 лютого 1946 р. передбачалось не тільки впорядкування всіх поховань періоду Великої Вітчизняної війни, але й завершення до 1 серпня 1946 р. робіт по розробці 50 типових проектів пам'ятників⁷. На місцях розпочалося виявлення і постановка на облік військових цвинтарів, братських та індивідуальних поховань, спорудженню пам'ятних знаків, встановлення надгробків. У виконкомах міських і районних Рад накопичувалися дані про події і героїв воєнних років, створювалися Книги Пам'яті.

Протягом 1944–1945 рр. були споруджені пам'ятники на братських могилах воїнів-визволителів на висоті Гостра Могила у Ворошиловграді, Керчі, Макіївці, Мукачеві, Ужгороді, Хусті, Харкові та багатьох інших містах і населених пунктах України. У 1944–1950 рр. були споруджені пам'ятники генерал-лейтенанту П. Волоху (м. Ізюм, Харківська обл.), генерал-лейтенанту О. Зигіну (м. Полтава), двічі Герою Радянського Союзу О. Молодчому (м. Ворошиловград), генерал-лейтенанту О. Смирнову (Куйбишевський район, Запорізька обл.), Герою Радянського Союзу І. Нестеренку (Запорізька обл.)⁸.

З великою увагою громадськість України слідкувала за проектуванням пам'ятника на могилі командуючого 1-м Українським фронтом, генерала армії М. Ватутіна. В оголошеному конкурсі кращим було визнано проект Є. Вучетича, який і став автором пам'ятника на могилі полководця. 2 грудня 1947 р. пам'ятник оглянули члени уряду республіки, Верховної Ради України, представники громадськості, які високо

оцінили його. 25 січня 1948 р. у Радянському парку відбулося урочисте відкриття пам'ятника⁹.

Поряд з увічненням подій Великої Вітчизняної війни значна увага приділялася питанням охорони і збереження культурної спадщини. Протягом 1944–1945 рр. було прийнято низку правових актів по виявленню, науковому опису і постановці пам'яток на державний облік. На початку 50-х років ХХ ст. до державних реєстрів було внесено 47 тис. пам'яток археології, історії, мистецтва. 90 % усіх пам'яток були пов'язані з воєнними подіями. В ході обстеження Запорізької області за даними на 1946 р. було зареєстровано 5534 пам'ятника, у тому числі 5318 пам'ятників Великої Вітчизняної війни, з них 3600 одиничних і 1697 братські могили. На початок 1948 рр. з 3445 пам'яток, взятих на облік державними органами на Вінниччині, 3415 були братськими та одиничними могилами радянських воїнів періоду Другої світової війни¹⁰. Така тенденція була характерною і для інших регіонів, що було пов'язане з прийняттям урядових постанов про облік поховань радянських воїнів і партизанів, які загинули в роки війни. Інформація про належність воїнів до тих чи інших військових частин, кількість похованих, була відсутньою.

По всій території, де гриміли бої почалося упорядкування військових цвинтарів, перепоховання полеглих воїнів. Протягом 50-х років на території України було впорядковано понад 19 тис. могил, споруджено понад 11 тис. пам'ятників, обелісків, надгробків та меморіальних плит. Подальша програма по увічненню історії Великої Вітчизняної війни була розрахована на десять років. Її завершення планувалось до 25-річчя Перемоги. На місцях оборонних боїв у Бердичеві, Білгородичах, Житомирі, Коломиї, Луцьку, Могилеві-Подільському, Стрию, Славуті, Тернополі, Хмельницькому пропонувалось спорудити пам'ятники. Важлива роль відводилась відображенню бойових дій Червоної армії під час визволення української землі від нацистських загарбників¹¹.

Але ці заходи стосувались не всіх воїнів. За відомих історичних обставин, радянських воїнів, які потрапили до

фашистського полону, в умовах тоталітарного режиму прирівнювали до зрадників Батьківщини. Нині відомо, що на всіх фронтах сотні тисяч воїнів Червоної армії потрапили у полон через стратегічні та тактичні прорахунки вищого воєнного командування. За півроку війни до німецького полону потрапив основний склад кадрової армії та сотні призовників воєнного часу.

В Україні гітлерівці влаштували 230 концтаборів, 50 гетто, безліч місць масових страт радянських людей. За період окупації в Україні вбито і замучено 3,898 млн. цивільного населення, близько 1 млн. 400 тис. військовополонених, на фронтах війни загинуло 3,5 млн. воїнів Червоної армії — громадян України¹². Майже у кожному місті існували концтабори, де утримувалися військовополонені і мирні громадяни. Найбільш сумної слави на Україні зажили Дарницький, Сирецький (Київ), Богунський (під Житомиром), “Цитадель” (Львів), Володимир-Волинський (Волинська обл.), “Уманська яма” (Черкаська обл.), Рава-Руський (Львівська обл.), “Грослазарет Славута” (Хмельницька обл.).

У 70-ті – 90-ті роки на місцях масових страт мирних громадян, розташування концтаборів почали встановлювати пам’ятні знаки, споруджувати монументи. У 1975 р. в пам’ять про 67 тис. 150 мирних громадян Житомира і військовополонених на околиці міста споруджено величний Меморіал, у 1967 р. — на місці концтабору у Славуті споруджено пам’ятник.

Пам’ятні знаки встановлені на місцях розташування концтаборів у Сімферополі (вул. Жигаліної, 17), в селищі Масандра. У 1992–1993 рр. встановлені меморіальні дошки на будинках колишніх гетто у Львові. У Харкові створений перший в Україні Музей Голокосту, в якому зібрані документи і матеріали про трагедію єврейського населення в роки Другої світової війни¹³.

Режим терору, геноциду і пограбування встановили окупанти на загарбаній території. Переконавшись в антинародному характері “нового порядку” український народ, незважаючи на вкрай жорстокі репресивні заходи розгорнув рух Опору.

Переважна частина українців воювала в лавах Червоної армії, воювала в партизанських загонах, боролася в антинацистському підпіллі. Хоча певні особи з різних причин вдалися до колаборації.

Переважна більшість досліджених і взятих на державний облік пам'яток, присвячених визвольним змаганням українського народу в роки Другої світової війни, пов'язана із становленням і розвитком радянського партизансько-підпільного руху. Лише в останнє десятиріччя завдяки поглибленому вивченню нових першоджерел дослідники більш уважено і об'єктивно змогли подивитися на процес становлення й розгортання визвольної боротьби, діяльність антинацистського підпілля. У своєму становленні підпільно-партизанський рух змушений був долати численні труднощі як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру.

Спорудження пам'ятників на честь партизанів і підпільників розпочалося в перші повоєнні роки. Активно ця робота продовжувалася і в наступні роки. Понад 250 пам'ятників на честь радянських партизанів і підпільників встановлено у Житомирській, Запорізькій, Полтавській, Чернігівській областях. Близько 100 будинків відзначено меморіальними дошками про діяльність підпільних патріотичних груп у Волинській, Донецькій, Житомирській, Івано-Франківській, Київській, Луганській, Миколаївській, Полтавській, Рівненській, Чернігівській областях¹⁴.

Складовою частиною руху опору була боротьба проти нацистського загарбання і національно-визвольна боротьба проти тоталітарного режиму, яку очолила ОУН, і згодом, національне збройне утворення — Українська Повстанська Армія. На місцях, де гриміли бої за національні ідеали, залишилися тисячі братських могил тих, хто зі зброєю в руках по обидві сторони фронту брав участь у братовбивчій війні або став її жертвою. На глибоке об'єктивне дослідження складних процесів, що мали місце в роки війни, довгий час було накладено табу. Ідеологічне забарвлення позначилося і на монументальній пропаганді. Ці події не знайшли належного відображення у мистецтві, яке знаходилося у полоні усталених кон-

цепцій, увічнюючи лише вибіркові сторони єдиного процесу. Лише в умовах розбудови незалежної Української держави стало питання про об'єктивне відтворення всієї палітри визвольної боротьби українського народу в роки Другої світової війни і Великої Вітчизняної війн. Виявлення пам'яток і пам'ятних місць, пов'язаних з визвольною боротьбою українського народу в роки війни, дозволить відтворити історичні реалії.

Протягом 1995 р. у Львівській області споруджено 20 пам'ятних знаків на могилах воїнів УПА, встановлені меморіальні дошки на будинках, де жив О. Ольжич, заступник голови Проводу ОУН(м) (м. Львів, вул. Личаківська, 32), загинув генерал-хорунжий, головний командир УПА Р. Шухевич (вул. Новоповітряна, 78), було проголошено акт відновлення Української держави (пл. Ринок, 10), де народився генерал-хорунжий УПА Д. Грицай (с. Дорожів Дрогобицького р-ну). Символічні хрести, пам'ятні знаки у формі тризуба встановлені на братських могилах бійців УПА в селах Калуського, Коломийського, Рогатинського, Тисменецького районів Івано-Франківської області. В 1991 р. споруджено пам'ятний знак на місці розташування табору сотні УПА, якою командував Д. Карпенко (Яструб). У цьому таборі пройшли вишкіл багато командирів УПА, виступав головний командир УПА Р. Шухевич¹⁵. В 1989 р. в с. Старий Угринів Калуського району Івано-Франківської обл. почалося відродження садиби, де жив керівник ОУН(б) С. Бандера. За рішенням сільського сходу на подвір'ї встановлений символічний хрест. 14 жовтня 1990 р. був відкритий перший пам'ятник Степану Бандері, у травні 1996 р. розпочалося створення державного історико-меморіального музею С. Бандери і його родини¹⁶.

В ході роботи над Зводом пам'яток історії і культури України обласні редколегії Житомирської, Івано-Франківської, Тернопільської областей, міська редколегія м. Києва виявили велику кількість пам'яток, пов'язаних з національно-визвольним рухом, формуванням підпілля у столиці України, з діяльністю провідників ОУН(м) О. Теліги, О. Ольжича. У Житомирі (вул. Пархоменка, 12/15) зберігся будинок, де народився О. Ольжич. Свято-Успенська церква, де його було охрещено.

В ознаменування 50-х роковин від дня смерті поета, археолога О. Ольжича 12 червня у Києві на будинку (вул. Толстого, 15), де він мешкав у 1941–1942 рр. і де знаходилась підпільна квартира ОУН(м) встановлено меморіальну дошку¹⁷.

В західних областях, з одного боку, прокотилася хвиля будівництва пам'ятних знаків, встановлення меморіальних дошок на будинках, пов'язаних з діяльністю ОУН–УПА. З іншого, активізувалась наруга над пам'ятками радянського періоду. Так, в Тернопільській області в 1992 р. знято з обліку 177 пам'яток, у тому числі будинки, де знаходились штаби, командні пункти 302-ї, 338-ї стрілецьких дивізій, бойова техніка, встановлена на честь визволення міст і населених пунктів від нацистських загарбників. Івано-Франківський міськвиконком 10 жовтня 1995 р. прийняв постанову “Про демонтаж меморіальних дошок та пам'ятних знаків”, згідно з якою передбачалось знесення двох пам'ятних знаків, 37 меморіальних дошок з будинків, де мешкали Герої Радянського Союзу¹⁸.

Спираючись на минулий досвід, неважко спрогнозувати кінцевий результат такого підходу — появи нових “білих плям” у відображенні історичного шляху українського народу. Важливо зберегти пам'ять про всі події, які залишили по собі глибокий слід в історії України, про всіх полеглих на українській землі, незалежно від їх політичної орієнтації, приналежності до тієї чи іншої партії.

Майже 80 % пам'яток — присвячених подіям Другої світової війни — братські могили і пам'ятні знаки на честь воїнів-визволителів, спорудження яких розпочалося в роки війни. У другій половині 60-х років в Україні розгорнулись роботи по спорудженню обелісків у містах-героях. Впродовж 70–80-х рр. в Україні були створені ансамблі, що увічнили подвиг полеглих воїнів. Серед них — меморіальний комплекс воїнам-визволителям Донбасу на Саур-Могилі у м. Сніжне Донецької області, пам'ятників “Україна — визволителям” у с. Міловому (Ворошиловградська обл.) і в Ужгороді, меморіальний комплекс на Сапун-горі у Севастополі, Пояс Слави навколо Одеси, меморіальний комплекс у Корсунь-Шевченківському. На середину 80-х рр. в містах і селах України було встановлено

понад 8 тис. пам'ятників воїнам-землякам¹⁹. 9 травня 1981 р. у Києві було відкрито меморіальний комплекс “Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.”

Підготовка Зводу пам'яток історії та культури України, Книг пам'яті, Державного реєстру національного культурного надбання стали новим етапом у справі увічнення подій Другої світової і Великої Вітчизняної війни. У ході пошукових робіт виявлені сотні нових пам'яток, встановлені прізвища тисяч загиблих наших співвітчизників, вшанування пам'яті яких — важливе завдання держави і кожного громадянина. Минають роки, але назавжди на скрижалях історії залишаться імена тих, хто в грізний час встав на захист рідної землі, хто в нелегкому двобою ціною власного життя відстояв споконвічне право людини на свободу і життя.

Примітки:

¹ Довженко Олександр. Україна в огні. — К., 1990. — С. 253.

² Коваль М.В. Общественно-политическая деятельность трудящихся Украинской ССР в период Великой Отечественной войны. — К., 1977; Волковинський В., Шаталіна Є. З історії спорудження перших пам'ятників героям Великої Вітчизняної війни на Україні / // Укр. іст. журн. — 1973. — № 7; Акуленко В.І. Збереження та відбудова історичних пам'яток на Україні в роки Великої Вітчизняної війни / // Укр. іст. журн. — 1973. — № 5; його ж: Збереження і відбудова історичних пам'яток на Україні у післявоєнний період 1945–1958 рр. // Укр. іст. журн. — 1975. — № 6; Жабокрицький В.М. Піклування Комуністичної партії про збереження культурних цінностей та історичних пам'яток України в 1943–1945 рр. // Укр. іст. журн. — 1980. — № 5; Мултих Г.М. Увічнення в монументах на Україні подій і героїв Великої Вітчизняної війни. — К., 1980; Кот С.І. Охорона, використання та пропаганда пам'яток історії та культури в Українській РСР. (Збірник методичних матеріалів в шести частинах). — Ч. 3. — К., 1989; Тронько П.Т., Войналович В.А. Увічнена історія України. — К., 1992; його ж: Навічно в пам'яті народній: З історії боротьби молоді України проти німецько-фашистських загарбників у роки Великої Вітчизняної війни. — К., 1995; його ж: Історичне краєзнавство, крок у нове тисячоліття (досвід, проблеми, перспективи). — К., 2000; Горбик В., Денисенко Г., Скрипник П. Пам'ятки України: проблеми збереження

і дослідження / Історичні зошити. – К., 1994; Горбик В., Денисенко Г. Воєнна історія України в пам'ятках. – К., 2003.

³ Методичні рекомендації по підготовці матеріалів Зводу пам'яток історії та культури України. – К., 1993. – С. 32.

⁴ Вронська Т.С. До питання про мораль воєнного часу // Сторінки воєнної історії. – Вип. 6. – К., 2002. – С. 193.

⁵ Законодавство про пам'ятники історії та культури. – К., 1970. – С. 220–221.

⁶ Военно-исторический журнал. – 1998. – № 1. – С. 73.

⁷ Там само. – С. 74.

⁸ Волковинський В., Шаталіна Є. З історії спорудження перших пам'ятників героям Великої Вітчизняної війни на Україні // Укр. іст. журн. – 1973. – № 7. – С. 115.

⁹ Тронько П.Т., Войналович В.А. Увічнена історія України. – К., 1992. – С. 157.

¹⁰ Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі — ЦДАВО України). – Ф. 4761, оп. 1, спр. 156. – Арк. 21, 24; Державний архів Запорізької області (далі — ДАЗО). – Ф. Р.2654, оп. 1, спр. 456. – Арк. 1–7.

¹¹ Тронько П.Т., Войналович В.А. Вказ. праця. – С. 142.

¹² Безсмертя. Книга пам'яті України 1941–1945. – К., 2000. – С. 205.

¹³ Поточний архів відділу охорони пам'яток історії і культури Міністерства культури і мистецтв України. – Державний реєстр нерухомих пам'яток історії і культури Республіки Крим. – Сімферополь, 1995; Список пам'яток історії та культури по Львівській області; Вісник: загальнодержавний бюлетень. – 1998. – № 1.

¹⁴ Памятники истории и культуры Украинской ССР. Каталог-справочник. – К., 1987 (підрах. автора).

¹⁵ Поточний архів відділу охорони пам'яток історії та культури Міністерства культури та мистецтв України. – Список пам'яток історії та культури по Львівській та Івано-Франківській областям; Щерба Г. Від Золотої поляни до карпатських бескидів // Літопис Червоної Калини. – 1992. – № 3. – С. 31.

¹⁶ Федорів Т.Ф. Музей Степана Бандери / Історія України. маловідомі імена, події, факти (збірник статей). – Вип. 8. – К., 1999. – С. 198.

¹⁷ Скрипничук В. Популяризація матеріальних і духовних пам'яток визвольного руху українського народу 1940–1950 рр. // Вісник: загальнодержавний бюлетень. – 1998. – 1. – С. 56–57.

¹⁸ Незалежність України: Історичні витоки та перспективи // Матеріали наукової конференції 22 серпня 1996 р. – К., 1997. – С. 234, 56–57.

¹⁹ Тронько П. Історичне краєзнавство: крок у нове тисячоліття (досвід, проблеми, перспективи). – К., 2000. – С. 114.

Бессідіна Н.В.

Науково-дослідницька діяльність музейних закладів Полтавщини у другій половині 50-х – 80-х роках ХХ ст.

У розвитку регіональних краєзнавчих досліджень особливе місце належить місцевим музейним закладам. Саме вони, ці “народні кафедри дослідження” рідного краю, покликані стати провідними осередками різноманітних наукових розвідок. Актуальність розгляданої проблеми обумовлюється необхідністю об’єктивно дослідити цінний і багатогранний досвід, набутий музейними закладами Полтавщини за складних умов другої половини 50-х – 80-х років ХХ ст. Адже практика минулого не може беззаперечно відкидатися. Вона, навпаки, в умовах сьогодення, коли прийнята Кабінетом Міністрів України “Програма розвитку краєзнавства на період до 2010 року” та Полтавська обласна програма розвитку краєзнавства відкрили нові перспективи роботи в галузі історичного краєзнавства, потребує свого всебічного відродження та осмислення.

Проблеми розвитку українського музейництва як України в цілому, так і в окремих регіонах постійно перебували в полі зору науковців, які прагнули проаналізувати процес формування мережі державних і громадських музеїв, висвітлити їх роль у дослідженні й популяризації історії рідного краю, дати характеристику їх набутків і прорахунків. Передусім варто відзначити праці І. Премислера, В. Самойленка, В. Врублевської, С. Чайковського, Г. Мезенцевої, С. Куделка, Л. Морозова, З. Величко, М. Бондар, Л. Славіна, Ю. Омельченка, І. Буланого, І. Явтушенка, А. Василенка, М. Ожицької та ін.¹ Однак, вказані роботи написані здебільшого на загальноукраїнському